

4. Гель А. П. Кримінально-виконавче право України : навч. посіб. / Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. ; за ред. проф. А. Х. Степанюка. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 624 с.
5. История советского уголовного права / Герцензон А. А., Грингауз Ш. С., Дурманов Н. Д. и др. – М. : Юрид. изд-во МЮ СССР, 1948. – 466 с.
6. Собрание Законов СССР. – 1925. – № 77. – С. 579.
7. Сборник материалов по исправительно-трудовому делу УССР. – Х., 1927. – № 107.
8. Положення про функції відділів місць ув'язнення (ВМУ) обласних управлінь НКВС УРСР та міськрайапаратів по лінії системи виконання покарань. 29 жовтня 1935 р. – Архів МВС України. – Ф. 46. – Оп. 1. – Спр. 1 б. – Арк. 18, 59–61.
9. Донесення МВС УРСР Міністру внутрішніх справ Союзу РСР 13 грудня 1952 р. // Архів МВС України. – Ф. 48. – Оп. 23. – Спр. 76. – Арк. 180–181.
10. Кузьмин С. И. Исправительно-трудовые учреждения в СССР (1917–1953 гг.) : моногр. / Кузьмин С. И. – М. : Акад. МВД СССР, 1991. – 132 с.
11. Елеськин М. В. Предупреждение организованной преступности в исправительных учреждениях : учеб. пособие / Елеськин М. В., Попов В. И., Филимонов О. В. ; под ред. О. В. Филимонова. – М. : Моск. ин-т МВД РФ, 1998. – 60 с.
12. Кузьмин С. И. Деятельность исправительно-трудовых учреждений (1936–1960 гг.) : учеб. пособие / Кузьмин С. И. – М. : Изд-во Акад. МВД СССР, 1989. – 94 с.
13. Гришанин П. Ф. Ответственность преступников-рецидивистов по советскому уголовному праву : учеб. пособие / Гришанин П. Ф. – М. : РИО Акад. МВД СССР, 1974. – 150 с.
14. Кримінальний кодекс Української РСР [Електронний ресурс] : введено в дію з 1 квіт. 1961 р. Законом Української РСР від 28 груд. 1960 р. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html
15. Виправно-трудовий кодекс Української РСР. – К. : Вид-во політ. літ-ри України, 1971. – 84 с.

Курилін Іван Ростиславович,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії
внутрішніх справ

ХАРАКТЕРИСТИКА СЛУЖБОВОГО ЗЛОЧИНУ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ОДЕРЖАННЯМ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ПОСАДОВИМИ ОСОБАМИ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Вивчено проблему існування фактів одержання неправомірної вигоди державними службовцями та посадовими особами державних підприємств

та організацій. Розглянуто питання кримінально-правової та кримінологічної характеристики одержання неправомірної вигоди як суспільно небезпечного діяння.

Ключові слова: неправомірна вигода; виявлення та припинення економічних злочинів; корупція; хабарництво; державний службовець; посадова особа; державний орган влади; кримінальна відповідальність; підкуп; надання пропозиції; службові обов'язки.

Изучена проблема существования фактов получения неправомерной выгоды государственными служащими и должностными лицами государственных учреждений и организаций. Рассматривается вопрос уголовно-правовой и криминологической характеристики получения неправомерной выгоды, как общественно опасного деяния.

Ключевые слова: неправомерная выгода; обнаружение и прекращение экономических преступлений; коррупция; взяточничество; государственный служащий; должностное лицо; государственный орган власти; уголовная ответственность; подкуп; предоставление предложения; служебные обязанности.

The article is devoted to the study of the problem of existence of receiving undue benefits government officials and officials of public companies and organizations. This paper deals with the criminal law and criminological characteristics of receiving undue advantage as a socially dangerous act.

Key words: undue advantage; detection and suppression of economic crime; corruption; bribery; public employee; official; public authority; criminal responsibility; bribery; giving of suggestions; duties.

Корупція та хабарництво як соціальні явища негативно впливають практично на всі сторони суспільного життя: економіку, політику соціальну й правову сфери, управління, громадську свідомість, міжнародні відносини. Корупційні зв'язки руйнують правові, етичні стосунки між людьми й поступово перетворюються на норму поведінки.

Невід'ємна частина корупції та хабарництва – одержання неправомірної вигоди службовими особами. У своїй сукупності вони є однією з найбільш небезпечних вад, які підривають економічний стан та правовий імідж держави [1, с. 4].

Суспільна небезпека неправомірної вигоди визначається тим, що посадова особа, використовуючи свої службові повноваження у злочинних цілях, може заподіяти серйозну шкоду функціонуванню державного апарату, економіці країни, правам та інтересам громадян, підірвати авторитет відповідних установ [2, с. 34].

Аналіз статистичних показників виявлення, припинення економічних злочинів підрозділами Державної служби безпеки (ДСБЕЗ) МВС України за 2012 / 2013 роки свідчить, що питома вага фактів одержання неправомірної вигоди у структурі викритих економічних злочинів у галузях становить:

освіта, кожний шостий;

охорона здоров'я, кожний дев'ятий;

житлово-комунальне господарство, кожний чотирнадцятий;
зовнішньоекономічна діяльність, кожний п'ятнадцятий;
промисловість, кожний двадцять третій.

Неправомірна вигода – родове поняття, яке охоплює чотири нерозривно пов'язаних між собою склади злочину: підкуп працівника державного підприємства установи чи організації (ст. 354 КК України), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України), провокація підкупу (ст. 370 КК України), пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) [3, с. 3].

Підкуп працівника державного підприємства установи чи організації (ст. 354 КК України) – пропозиція чи обіцянка працівнику державного підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, надати йому, або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди за вчинення чи не вчинення працівником будь-яких дій з використанням становища, яке він посідає, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє, чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи.

Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) – прийняття посадовою особою від іншої особи матеріальних цінностей, отримання майнових вигод чи користування послугами майнового характеру за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабар, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Провокація підкупу (ст. 370 КК України) – провокація підкупу, тобто свідоме створення службовою особою обставин і умов, що зумовлюють пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду.

Пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) – пропозиція службовій особі надати їй або третій особі неправомірну вигоду за вчинення чи не вчинення службовою особою в інтересах того, хто пропонує або обіцяє неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Одержання або давання неправомірної вигоди вважаються закінченими з моменту, коли службова особа прийняла хоча б частину неправомірної вигоди незалежно від того, виконала чи не виконала вона певні дії в інтересах того, хто дає неправомірну вигоду, або в інтересах третьої особи, а також незалежно від того, чи мала намір службова особа взагалі виконувати (не виконувати) обумовлені дії. У випадках, коли вона відмовилася прийняти запропоновані гроші, цінності, послуги, дії того, хто намагався дати неправомірну вигоду, належить кваліфікувати як замах на його давання [2, с. 34].

Якщо ж службова особа виконала певні дії, спрямовані на одержання

неправомірної вигоди, але не одержала його з причин, які не залежали від її волі, такі дії належить кваліфікувати, як замах на вчинення цього злочину [2, с. 35].

Одержання службовою особою неправомірної вигоди від того, хто діє з метою її викриття і звільняється від кримінальної відповідальності з передбачених законом підстав, є закінченим складом злочину і кваліфікується залежно від обставин справи за відповідною частиною ст. 368 КК України.

Провокація підкупу вважається закінченою з моменту вчинення діяння, яким створюються обставини й умови, що зумовлюють пропонування або держання неправомірної вигоди, незалежно від того, чи відбувся факт одержання або її давання [2, с. 35].

Предмет неправомірної вигоди – матеріальні блага, послуги, пільги або інші переваги, у тому числі прийняття чи одержання предметів (послуг) шляхом їх придбання за ціною (тарифом), яка є істотно нижчою від їх фактичної (дійсної) вартості, а також одержання кредитів або позичок, придбання цінних паперів, нерухомості або іншого майна з використанням при цьому пільг чи переваг, не передбачених чинним законодавством. Послуги, пільги, переваги, які не мають матеріального змісту (похвальна характеристика чи виступ у пресі, надання престижної роботи та ін.), не можуть визнаватися предметом хабара. Одержання такого характеру послуг, пільг чи переваг може розцінюватися як інша (некорислива) зацікавленість у зловживанні владою чи службовим становищем і за наявності підстав кваліфікуються за відповідною частиною ст. 364 КК України.

Предмет неправомірної вигоди може бути переслано поштою, внесено на особистий рахунок у банку. Він також може передаватися у більш завуальованій формі (наприклад, навмисний програш грошей у карти, передавання грошей, майна у вигляді подарунку, давання грошей у борг без подальшого повернення, продаж цінного майна за безцінь, і, навпаки, придбання майна, яке не становить цінності, за велику грошову суму) [3, с. 4].

Суб'єктом одержання неправомірної вигоди може бути: службова особа; службова особа, яка посідає відповідальне становище; службова особа, яка посідає особливо відповідальне становище.

Службова особа – особа, яка постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснює функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймає постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконує такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління зі спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом [4, с. 6].

Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних

держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді й посадові особи міжнародних судів [5, с. 3].

Організаційно-розпорядчі обов'язки – обов'язки щодо здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступників, керівників структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконробы, бригадири тощо).

Адміністративно-господарські обов'язки – обов'язки з управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, перероблення, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо.

Особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки постійно, а й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою.

Працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (адвокат, лікар, вчитель тощо), виробничі (наприклад, водій) або технічні (друкарка, охоронець, тощо) функції, можуть визнаватися службовими особами лише за умови, що поряд із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки [4, с. 6].

Суб'єктом пропозиції або одержання неправомірної вигоди може бути як фізична, так і службова особа.

Суб'єктом провокації підкупу є службова особа або службова особа правоохоронних органів.

Способи одержання неправомірної вигоди службовою особою:

з вимаганням і без вимагання;

з посередниками і без посередників;

з попередньою змовою на одержання неправомірної вигоди у певній

формі одноразово та від конкретної особи й систематичне отримання неправомірної вигоди у різних формах упродовж певного періоду від невизначеного чи визначеного кола осіб;

законними чи незаконними діями на користь давача неправомірної вигоди [2, с. 35].

Залежно від часу передачі неправомірної вигоди виділяють такі її форми: підкуп (передача неправомірної вигоди передуює виконанню дій, які цікавлять хабародавця – до виконання певних дій);

винагорода (передача неправомірної вигоди після реалізації службовою особою дій на користь давача неправомірної вигоди [4, с. 35].

Вибір місця передачі матеріальних цінностей, як показує практика, залежить передусім від особистості фігуранта та від виду предмета неправомірної вигоди, зокрема, якщо предметом є гроші або майно – передача може відбуватися в службовому кабінеті, квартирах, автотранспорті, під'їздах будинків, номерах готелів тощо. Інколи “хабарник” вдається до отримання неправомірної вигоди, погашенням боргу, проплатою за навчання, ремонтом квартир, будинків, переведення на заздалегідь існуючий рахунок грошових сум, надання кредиту тощо.

Список використаних джерел

1. Про засади запобігання і протидії корупції в Україні : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 40. – Ст. 404.
2. Кримінальний Кодекс України. – К. : Правова єдність, 2013. – 220 с.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 224. – Ст. 25.
4. Про судову практику у справах про хабарництво : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квіт. 2002 р. № 5.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 221. – Ст. 1298.